

lírára erős hatást gyakorló Celan villant fel ennyi metaforát, dolgozik ennyi képpel. Álomszerű pasztell hangulatot áraszt a krisztusi példázattal szembesítő *Lehetőség*. Megragadó színesztéziával törnek elő egy attemplomból (*Virrasztás egy attemplomban*) „a fénylő gregorián dallamok”. A *be nem telt idő* című

vers egyfajta ars poeticát is megfogalmaz: „Simo-gasd ki a szárnyas kezekből / kihullott legendát”. Míg „*A porondmesterből lepke lesz*”, befejezhetjük a kiállítás megtekintését, ismét Szabó Lőrincsel: „fe-léd / a végső éjszaka / egéről is az olthatatlan / tűz-vész / rémült freskói lobognak!”

WÉBER ANIKÓ

Pataki Éva: Férfiképmás

Athenaeum, 2019

WÉBER ANIKÓ (1988) Tatábanya

„Elárultam őket...? Talán. [...] Majd a jövő megméri tetteinket, és ítél felőlünk” – mondja Pulszky Ferenc fiának, Pulszky Károlynak a *Férfiképmás* című történelmi regényben. Ők ketten a Nemzeti Múzeum és az Országos Képtár igazgatóiként azon dolgoztak a dualizmus kori, millenniumi ünnepekre készülő Magyarországon, hogy világszínvonalú műkincs-gyűjteménye legyen hazánknak. A Deák politikáját támogató apát és fiát nem kímélte az ellenzék, folyamatos, éveken át tartó támadásaik azonban csak 1896-ban értek célba, amikor egy képvásárlás kapcsán megkérdőjelezték Károly művészettörténeti tudását. A tönkretett és meghurcolt Károlynak a jövő valóban igazságot szolgáltatott, hiszen ma a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület viseli a család nevét. A Szépművészeti Múzeum pedig megemlékezik arról, hogy a gyűjtemény egy részét Pulszky Károlynak köszönhetik, aki „kitűnő érzéssel és hozzáértéssel vásárolt” Itáliában, valamint kölni, amszterdami, londoni, párizsi és más műkereskedőktől.

Pataki Éva azonban nemcsak a híres Pulszky család történetének és Károly, azaz Charlie tragédiájának bemutatására vállalkozik. Kiválóan érzékelteti azt is, hogyan befolyásolta egy család életét a politika, a művészet, a haza sorsa, valamint megfordítva: hogyan határozta meg egy család a tetteivel, döntéseivel a politikát, a művészetet és a haza sorsát. Árulás-e a kiegyezést támogatni? Árulás-e a hazatérés érdekében ahhoz a császárhoz fordulni, aki elrendelte a szabadságharc megtorlását? A haza vagy a család érdeke az előbbre való? Ezek a kérdések nemcsak Ferencet és Károlyt, hanem az egész nemzetet foglalkoztatták. A szabadságharcot elnyomás követte. A bujdosó vagy külföldre szökött családoknak ismerőseik, rokonaik, barátaik haltak

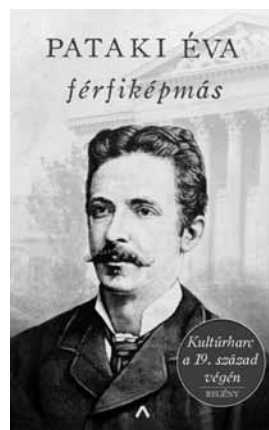
meg a harcokban vagy a kivégzések során. A szabadságért. A hazáért. A császárral való kiegyezést mégis jó páran támogatták a meghurcoltak közül. A korábbi forradalmárok elkezdtek hazatérni és a dualizmust szolgálni. Köztük volt Pulszky Ferenc is, aki a szabadságharc idején Kossuth Lajos minisztere és diplomáciai képviselője volt, és 1849-ben menekült el az országból. Családja utána szökött Londonba. Bejárták Amerikát Kossuth kíséretében, Ferenc politikai, művészeti és régészeti munkákat írt, felesége, Teréz pedig saját úti élményeit vetette papírra a letarolt Magyarországról. London után Firenzében telepedtek le, és az emigrációban is tevékeny életet éltek, művészeket, tudósokat láttak vendégül nemzetközi szalonjukban, mégis vissza akartak térni a kiegyezésre készülő Magyarországra. Ferenc szakított Kossuth politikájával, eszméivel, és elfogadta a kiegyezést, sőt tevékenyen részt vett Deák politikájában, mert úgy látta, ezzel támogatja leginkább a fejlődést, döntése mégis áldozatokkal járt.

A szerző nem esik abba a hibába, hogy szereplőit olyan tankönyvszagú történelmi hősökké emeli, akik minden félelem, érzés nélkül, kiválóan szolgálják a nagybetűs hazát. A Pulszky család is hús-vér emberekből áll. Pataki árnyalja a karaktereit, és szép számmal megmutatja a hibáikat, dilemmáikat. Sőt azt sugallja, hogy miközben hihetetlenül tehetségesek, tevékenyek és a jó célért dolgoznak, valójában feláldozzák a családi békét, biztonságot, személyes kapcsolataikat. „Magyarország sötét és elmaradott. Utálom!” – fakad ki az emigrációban született kisfiú, akinek esze ágában sincs nemes eszmékért otthagyni jelenlegi olasz otthonát. Az apában és az anyában is felmerül, hogy a békés családi napokat megéri-e kockára tenni, és néha

hevesen ellenkeznek még a gondolat ellen is. Károly sosem bocsátja meg apjának, hogy végül mégis a hazautazás mellett döntött. A regényben egy tragikus sors és a politikai helyzet mellett központi téma az apa–fiú kapcsolat is. A forgatókönyvíró, dokumentumfilm-rendező és író Pataki Évának nem ez az első történelmi regénye, amely egy családról mesél. Az *Ami elveszett* című, 2010-es könyvében saját családjának több generáción átívelő történetét mutatja be a századelőtől kezdve. Ott a nők kapják a főszerepet, itt egyértelműen a férfiak.

Hogyan befolyásolhatja egy apa elvárása, folyamatos elégedetlensége fia boldogulását? Valóban az ellenzéki politika vagy inkább a saját rokonai tették tönkre Károlyt? Ezeket a kérdéseket járja körbe a szerző, miközben a két, művésztörténetbe szerelmes családtagot megfesti. Bár Ferenc és Károly érdeklődése, szépség iránti vágya közös, mégsem találják a közös hangot, állandóan elbeszélnek egymás mellett. A regény legjobban sikerült jelenetei épp az ő találkozásait mutatják be: amikor véletlenül egymásba botlanak az olasz hegyen, ahova mindketten titokban járnak fel kilátást csodálni, vagy amikor Károly a műgyűjtő körútja előtt hazamegy Szécsénybe. Egyetlen alkalommal: ennek a látogatásnak az estjén, néhány perc erejéig sikerül őszintén, szívből beszélniük egymással.

Ügyes megoldás, hogy az egymás felé vezető úton a hidat mindig egy-egy műalkotás jelenti. Verrocchio *Fájdalmas Krisztus*-szobra apa és fia kapcsolatának szimbólumává válik. Károly mindig ebbe az alkotásba kapaszkodik tekintetével, amikor apja dolgozószobájába lép. Ferenc is ezzel a műkinccsel köti össze fia szenvedését és a tragédiájában játszott szerepét. Sebastiano del Piombo *Férfiképmás* című festménye pedig nemcsak a politikai botrány és a Károly elleni rágalomhadjárat fő eszközévé válik. A sorsát, jelenét és jövőjét a műtárgy megvásárlása megpecsételi, de a férfi úgy érzi, már a múltját is kifejezi a kép, sőt ő maga szerepel az alkotáson. Eggyé válik a festménnyel. „De a legmegdöbbentőbb, hogy az ifjú vonásaiban Charlie önmagát ismeri fel – mintha varázstükörbe nézne. [...] ez volt az igazi élete, a mostani csak árnyékélet.” Később Károly kifakad: „Sokkal többről van szó, mint pusztán hasonlóságról. Ebben a képben összpontosul minden: a gyerekkorom, az álmaim, a tehetségem... Ez a kép az isteni szándék az életemben.”

Mivel a regény története sok évet ölel fel, ezért időben nagyokat ugrik a cselekmény. A prologusban már a tönkretett, helyét nem találó Károlyt látjuk, ahogy elindul Ausztrália felé. Innen lépünk vissza a múltba, hogy megismerjük gyerekkorát, ifjúkorát, felnőtt éveit. A fejezetek az ő életének jelentősebb fordulópontjait mutatják be, de ezekben is sok a kitérő, a visszaemlékezés, a szülőkről, testvérekről szóló történetek, érdekességek. Megtudjuk, hogy Londoni otthonukban Dickenst látták vendégül, hogy Firenzében hogyan szeretett bele a kis Charlie a művészetbe. Megismerjük bátyját, Ágostot, aki országgyűlési képviselő, jogász és tudós volt, valamint nővérét, Polyxénát, aki apjuk pártfogoltjához, egy archeológushoz ment hozzá, lelkes képviselője volt a nőnevelés ügyének, és színdarabokat is írt. Látjuk a híres színésznőt, Márkus Emiliát, akit egészen fiatalon, már tizenhét évesen szerződtettek a Nemzeti Színházhoz, és akit a közönség „Szőke csodaként” ünnepelt. Ő lett Károly felesége, a férfié, aki az Országos Képtár gondnokaként harcolt a Szépművészeti Múzeum létrehozásáért.

Az elbeszélő, mintha nem bízna az olvasóban, kevésbé hagyatkozik annak képzelőerejére, tudására, emlékezetére. Nagyon sok a túlmagyarázás, a fölösleges ismétlés. Kevés az izgalmas, pörgős jelenet, a szereplők érzéseit, gondolatait, mozgatórugóit, dilemmáit legtöbbször nem viselkedésükből, tetteikből, belső monológjaikból vagy párbeszédükből tudjuk meg, hanem az elbeszélő összefoglalóiból. Sokszor mintha nem is regényt olvasnánk, hanem egy életrajzi művet egy tanulmánykötetben. Ezt erősíti fel az elbeszélés száraz, egyszerű, tankönyvszerű stílusa is.

Ennek ellenére a szerző jól egyensúlyban tartja a szálakat, és a regény egyszerre szól a család sorsáról, az apa–fiú kapcsolatról, Károly tragédiájáról, a kiegyezés körüli ellentétekről és a kultúrharcról. Egyik mondanivaló sem válik didaktikussá, és Pataki Éva képes úgy megfesteni a múltat, hogy érezzük annak párhuzamát a jelenettel. Károly meglátja és felismeri magát egy több száz éves képen, és rádöbben: a díszletek és a jelmezek változhatnak, a háttér és az öltözék lehet más, a festmény akkor is annak arcát mutatja, aki ránéz a műre. A történelem is épp így ismétli önmagát, ezért a *Férfiképmás* nemcsak egy kor, nemcsak egyetlen kultúrharc története, hanem tükör, amelyben felismerhetjük jelenünket.